

RƏSSAM HƏSƏN HAQVERDİYEVİN YARADICILIQ YOLU

Sevinc Quliyeva
Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyası
Sənətşünaslıq fakültəsinin magistri
E-mail: sevinc.quliyeva1992@inbox.ru

Qədim Azərbaycan incəsənəti digər sahələrdə olduğu kimi, təsviri incəsənətdə də özünəməxsus inkişaf yolu keçmişdir. 1922-ci ildə "Molla Nəsrəddin" jurnalının Bakıda nəşr edilməsi ilə əlaqədar satirik qrafika, karikatura, illüstrasiya və siyasi plakat janrlarına həvəs artdı. Əzim Əzimzadə başda ol-

maqla, yerli rəssamlar təsviri incəsənət sahəsində qızğın fəaliyyətə başladılar. Əzim Əzimzadənin başladığı nəcib işi davam etdirən rəssamlardan biri də Həsən Haqverdiyev idi.

Həsən Əli oğlu Haqverdiyev 1917-ci ildə İrəvan şəhərində dünyaya göz açıb, ilk təhsilini Bakıdakı 134 saylı məktəbdə alıb. 1934-cü ildə Bakı Rəssamlıq Məktəbini bitirib. İstedadı və çalışqanlıığı sayəsində yetkin rəssam kimi püxtələşən H.Haqverdiyev Azərbaycan Rəssamlar İttifaqının üzvü seçilib, bir sıra maraqlı rəsm əsərləri yaradıb. Onun rəssamlıq sahəsində ilk addımları uğurlu olub. Hələ gəncliyində yaratdığı mürəkkəb tarixi kompozisiyaları və portretləri ilə özünün zəngin bədii imkanlara, sənətkar üçün zəruri müşahidəçilik qabiliyyətinə, sərrast rəsm canlı rəng qavrayışına malik olduğunu göstərmişdir. Bu imkanlar sonralar daha da inkişaf edərək rəssamın yaradıcılıq diapazonunun genişlənməsi ilə nəticələndi.

Sonralar Həsən Haqverdiyev təkcə dərin məzmunlu tematik tablolar, portretlər və mənzərələr müəllifi kimi deyil, hətta karikatura və şarj ustası, səhnə tamaşalarının tərtibatçısı kimi tanınır. Canlı naturadan ardıcıl şəkildə işləmək rəssam müşahidəçiliyini inkişaf etdirən ən mühüm şərtlərdəndir. Həsən Haqverdiyev tələbəlik illərində harada olursa-olsun rəsm bloknotundan ayrılı bilməz, görüb duyduqlarını sərrast və dəqiq cizgilərlə canlandırmağı sevirdi. O, karandaş və boyalarla 100-ə qədər rəsm, etüd və qaralama çəkmişdir.

Yay tətlini belə səmərəli keçirən rəssam öz işlərini rəssamlıq məktəbində fərdi hesabat sərgisində nümayiş etdirirdi. Bu sərgi müəllim və tələbələr tərəfindən maraqla qarşılanmışdır. Həmçinin Həsən Haqverdiyev 1933-cü ildə öz məktəb yoldaşları T.Tağıyev, K.Xanlarov və başqaları ilə birgə ilk dəfə Azərbaycan rəssamlarının respublika sərgisinə qatılıb. Bir ildən sonra rəssam yenidən respublika rəssamlarının sərgisində iştirak etmişdir. Bu sərgidə "Gitara çalan oğlan", "Qoca portreti", "İçərişəhər motivləri" adlı etüdləri nümayiş etdirilib.

1935-ci ildə H.Haqverdiyev əvvəlki etüd və rəsmlərindən istifadə edərək "Kürdlər arasında müştərək müqavilə" adlı diplom əsərini çəkmiş və əla qiymətlərlə rəssamlıq məktəbini bitirir. Tələbəlik illərində qazandığı uğurlar nəticəsində artıq o, bədii ictimaiyyət arasında ümidverici bir rəssam kimi tanınmışdır. 1937-ci ildə "A.S.Puşkinin A.S.Qriboyedovun cənazəsi ilə qarşılaşması" adlı tarixi kompozisiyalı lövhəsini işləmişdir. Əsərdə tamaşaçının nəzər-diqqətini cəlb edən başlıca keyfiyyətlərindən biri də surətlərin və mühitin təbiiyindən əvvəl, dahi şairin ehtiraslı və romantik surəti diqqət mərkəzindədir. Əsərdə Puşkin at belindədir, tənha dağ yolunda qəflətən qarşısına çıxan araba onu ayaq saxlamağa, hadisədən xəbərdar olmağa vadar edir. Şairin atlı fiquru siluet kimi dəqiq cizgiləri ilə mənzərə fonunda aydın seçilir. Onun maraqlı dolu nəzərləri, üzündəki həyəcan tabutu müşayiət edən gürcüləri də maraqlandırır. Milli geyimdə verilən

bu adamlar da naməlum müsafiri həyəcanla nəzərdən keçirirlər. Kompozisiyada daxili dinamika olduğunu açıq-aydın hiss edirik. Hadisə sanki qəflətən ani olaraq baş verir. Tablodakı rəng cəhətdən daha çox tutqun boz çalarlar üstünlükdədir. Əsər Bakıda və Moskvada Puşkinə həsr olunmuş yubiley sərgilərində nümayiş etdirilib və müvəffəqiyyət qazanıb. "Iskustva" jurnalının səhifələrində əsər görkəmli sovet rəssamlarının tabloları ilə müqayisə olunur. Müəyyən mənada natamamlığına baxmayaraq, kompozisiyanın və surətlərin ifadəliliyinə görə yüksək qiymətləndirilir. Bu əsər yaradıcılığında, tarixi janr sahəsində axtarışlarında müəllifə bir təkan olmuşdur.

Rəssam 1937-1939-cu illər ərzində çoxlu sayda tarixi tablolar və eskizlər yaradıb. Həmçinin digər tarixi janrlı kompozisiyalarından "Siyasi məhbusların Bayıl həbsxanasından sürgünə aparılması", "Lado Ketsxoveli gizli mətbəədə", "Gizli ədəbiyyatın gətirilməsi", "Xanların tabloları" əsərlərində tarixi yaşantılarını rənglərlə təəcəssüm etdirib. Həsən Haqverdiyev tarixi tablolarında canlı, təsirli və yaddaqalan insan xarakteri yaratmışdır. Yaradıcılığında bütün xüsusiyyətlər sanki bir əsərdə cəmlənmişdir. 1939-cu ildə çəkdiyi "Xanların dəfni" əsəri xüsusilə maraqlıdır.

Tarixi janrlı əsərləri ilə yanaşı, həmçinin portretləri də rəssamın yaradıcılığının bəzəyidir. Həsən Haqverdiyev portretlərində insan mənəviyyətinə nüfuz edərək maraqlı və kamil əsərlər yaradıb. Şair Rəsul Rzanın, dirijor Niyazinin, rəssam Əzim Əzimzadənin portretlərinin və s. bir çox portretlərin müəllifidir. Həsən Haqverdiyevin yaradıcılıq diapazonu genişdir. O həmçinin qrafika sənətinə aid qiymətli əsərlər təqdim edib. Rəssamın zəngin qrafika yaradıcılığı

təsviri sənətimizin əlamətdar hadisələrindən biridir. H.Haqverdiyevin plakatları mövzunun aktuallığı və emosionallığı ilə fərqlənirdi. "Ölkəyə 600 ton pambıq verək" adlı plakata nümunə göstərsək, yanılmarıq. Bu plakata görə rəssam Kiyevdə keçirilən Ümumittifaq siyasi sərgisində üçüncü dərəcəli diplomla mükafatlandırılıb. "Qoy həmişə günəş olsun!" adlı plakata 1964-cü ildə uğurla ərsəyə gətirmişdir. Əsərdə 2 qız uşağının təsviri diqqət mərkəzindədir. Uşaqların simalarında əks olunmuş təbəssüm iri gözlərindəki sevinci təəcəssüm etdirir. Əsərdə rus və azərbaycanlı qız balaları əllərində çiçək və oyuncaqlar tutmuşlar. Bu plakat səmimiyyəti, saflığı, dostluğu təəcəssüm etdirir. Plakat 1966-cı ildə Zaqafqaziya rəssamlarının sərgisində diploma layiq görülmüşdür.

Rəssamın publisistik fırçası da iti və kəsərlidir. H.Haqverdiyev "Kommunist" və bir çox digər qəzetlərdə fəaliyyət göstərmişdir. Kəskin fırçası plakatlarda da o dövrün bütün mənfiliklərini əks etdirir. O həmçinin mətbuat səhifələrində dərc etdirdiyi rəsmlərində ziyalıların, istehsalat qabaqcıllarının surətlərini canlı emosional səpkidə təsvir etmişdir. Plakatta obrazların təsvirinin incə və canlı ştrixlərlə əks olunması, təbii ki, diqqətlərdən yayınmır. Lenin neft mədənləri idarəsinin fəhlələrinin, Mirbəşir rayonu pambıqçıllarının, "Sovremennik" teatr artistlərinin, məşhur şahmatçıların rəsm portretləri də rəssamın uğurlu işlərindəndir. 1962-ci ildə yaratdığı "Sülh və dostluq" plakata isə K.Marksın heykəli fonunda təsvir olunan müxtəlif millətlərin nümayəndələrinin beynəlmillətlik ideyalarını təbliğ edir. "Sülh və dostluq" plakata verilmiş həmin ideyanın daha orijinal ifadəli forması ilə 1971-ci ildə yaratdığı "Amerika

zindanlarında" adlı plakatında rastlaşırıq. Yenilməz mübariz Angela Devisin portretinə Amerika irqçilərinə qarşı çevrilmiş kəskin bir ittihamnamə kimi baxılır. H.Haqqverdiyev "Azərbaycan" və "Ulduz", "Təbliğətçi" və "Azərbaycan qadını", "Göyərçin" jurnallarının bədii tərtibində yaxından iştirak etmişdir. Rəssam "Kirpi" jurnalında 1959-cu ildə fəaliyyətə başlayaraq incə yumor duyğusu ilə karikaturalar yaratmışdır. Haqqverdiyev karikaturalarında məişət həyatındakı eybəcərliklər, mənfiliklər, sərxoş insanlar, qadına xor baxanlar, moda hərisləri, dini ayinlərlə camaatı aldadan tiplər ifşa olunur. Əsərlərində mənfiliklərlə yanaşı, müsbət surətlərə də üstünlük vermişdir. Buna "Dostluq kəməri" (1959), Nəriman Nərimanovun abidəsinə həsr olunan rəsmi (1970) ən gözəl nümunədir.

Həsən Haqqverdiyev dostluq şarjları ilə Azərbaycan qrafika sənətində unudulmaz izlər buraxmışdır. Müəllimi Ə.Əzimzadənin ənənələrini yeni və müasir istiqamətdə inkişaf etdirərək onlara maraqlı dostluq şarji nümunələri yaratmışdır. Bildiyimiz kimi, şarj öz mahiyyəti etibarilə məzhəkəli portretdir. Belə əsərlərdə təsvir olunan konkret obrazın özünəxas xüsusiyyətləri, üz cizgiləri, hərəkətləri, zahiri xüsusiyyətləri müəyyən qədər şişirdilir, mübaliğə olunur. Dostluq şarjlarında mənəvi və zahiri əlamətlər zarafatyana, bəzən isə kinayə ilə verilir. Dostluq şarji adamı tənqid və ya təhqir etmək deyil, əksinə, onu ictimaiyyətin diqqətinə, hörmətinə layiq bir sima kimi tanımaq, şöhrətdən dirək məqsədi daşımışdır. Həsən Haqqverdiyev özünün dostluq şarjlarında təsvir etdiyi ziyalıların, elm adamlarının ən səciyyəvi xüsusiyyətlərini ümumiləşdirmişdir.

Rəssamın surətlər qalereyasını bir aynaya bənzətsək, həmin aynada Qara Qarayev müdriqliyini, S.Rüstəm düşüncəliliyini, Fuad Əbdürrəhmanov ciddiliyini, M.Abdullayev mülayimliyini, T.Salahov təmkinliliyini, S.Bəhlulzadə çılğınlığını görə bilərik. H.Haqqverdiyevin

şarjları heç də insanı zahirən gülünc göstərən əyri ayna deyil, əksinə, Mayakovskinin təbirincə, "böyüdücü şüşədir" desək, yənilmərik. O, surətin zahiri cizgilərini elə böyüdür, mübaliğə edir ki, bunun sayəsində təsvir olunan şəxsin nəinki mənəvi aləmi, həmçinin fəaliyyəti, peşəsi qabarıq gözə çarpır. Yığcamlıq, ifadə vasitələrinin azadlığı, fikir dərinliyi həmin şarjların fərqləndirici xüsusiyyətlərindəndir.

H.Haqqverdiyev yaradıcılığının başqa bir sahəsi olan teatr-dekorativ sənətə nəzər salaıq. İstedadlı rəssam Azərbaycan Dövlət Gənc Tamaşaçılar Teatrında səhnəyə qoyulan bir neçə əsərin bədii tərtibatını vermişdir. H.Haqqverdiyevin teatr sənətinə müraciəti heç də təsadüfi deyil. Bu, onun əvvəlki axtarışlarının bir növ davamıdır.

Rəssamın arxivində "Yevgeni Onegin" və "Qaratoxmaq qız" adlı operalar üçün çəkdiyi əlvan dekor eskizləri bizə gəlib çatmışdır. Həmin eskizlərlə üslub cəhətdən hər iki operanın məzmununa uyğun təsvir olunan mühitin tarixi koloritini düzgün verə bilmişdir. Rəssam teatr-dekorasiya sahəsində məharətini həmçinin O.Ç.Məmmədovun "Dan ulduzu" pyesi üçün dekor və geyim eskizlərinin hazırlanmasında uğurla göstərmişdir. Haqqverdiyevin teatrda sonrakı işi K.Qoldoninin "İki ağanın bir nökrəi" komediyasına verdiyi tərtibətdir. 1968-ci ildə M.Təhmasibin "Rübailər aləmində" tarixi romantik dramının bədii tərtibatını hazırlayır. Rəssamın qarşısında XII əsrdə qədim Gəncə torpağında cərəyan edən hadisələrin mahiyyətini və dramın romantik məzmununu boyalar dilində açmaq kimi mürəkkəb bir vəzifə dururdu. Əsərin üslub xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq miniatur rəssamlığı ənənələrindən bəhrələnmişdir.

Həsən Haqqverdiyev yaradıcılığı maraqlı və rəqarəngdir. Yaratdığı əsərlərdə sevinc də var, kədər də... Bu dəyərli mirası qoruyub saxlamaq bizim incəsənət qarşısında ən məsul borcumuzdur.

Ədəbiyyat:

1. Zeynalov Əsgər. Görkəmli rəssam və onun ailəsi /Yeni səda. 27.10.1994/.
2. M.Səməd. Düşündürən boyalar /Qobustan. 1972 № 1/.
3. Nurəddin Həbibov. "Həsən Haqqverdiyev".

Резюме

В статье анализируется творчество Гасана Ахвердиева.

Ключевые слова: композиция, заряд, портрет, графика.

Summary

Hasan Haqqverdiyev's oeuvre has been analyzed in the article.

Key words: composition, charge, portrait, graphic.